

diocesane presentatie
Compendium van de
sociale leer van de Kerk

2 juni 2008

**diocesane presentatie
Compendium van de
sociale leer van de Kerk**

2 juni 2008

Een uitgave van het bisdom Breda, juni 2008

T 076 5223444

E secretariaat@bisdombreda.nl

I www.bisdombreda.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Het Compendium van de sociale leer van de Kerk <i>Mr. dr. R. Steenvoorde</i>	7
Sociaal beleid <i>H.C.A. Ernst, bisschop</i>	15
Het Compendium en de pastorale praktijk <i>Drs. H. Kampert, pastorale dienstverlening Bisdom Breda</i>	21
Compendium van de sociale leer van de Kerk <i>Pauselijke Raad voor Rechtvaardigheid en Vrede</i>	27

Voorwoord

Op maandagavond 2 juni 2008 vond in Breda de diocesane presentatie van het *Compendium van de sociale leer van de Kerk* plaats. Bisschop Van den Hende nodigde de pastorale beroepskrachten in het bisdom Breda hiervoor uit. De bijeenkomst vond plaats in het bisschopshuis, in de week voorafgaand aan de Zondag voor diaconie (8 juni).

In zijn Pinksterbrief stond bisschop Van den Hende reeds kort stil bij het *Compendium* en de inspiratie van Gods Geest die nodig is waar het gaat om diaconie en sociale rechtvaardigheid.

“We willen het *Compendium* graag diocesaan een vervolg geven en positief ingaan op de handreiking die het ons biedt voor het werk in de parochies en het categoriaal pastoraat,” schreef de bisschop in zijn uitnodiging aan de beroepskrachten.

“In een gedeelde reflectie op het *Compendium* kunnen we een gezamenlijke basis leggen voor verdere activiteiten in het kader van het geloof en de dienst aan de naaste, waartoe de diocesane beleidsnota *In de duizend gezichten van Uw volk* ons aanspoort,” aldus de bisschop.

Drie deskundige inleiders gaven een korte reflectie op het *Compendium*. Mr. dr. R. Steenvoorde, werkzaam bij het Katholiek Netwerk en woonachtig in het bisdom, gaf een introductie tot de uitgave vanuit het centrale uitgangspunt van de menselijke waardigheid.

Na Steenvoorde sprak bisschop Ernst over de wijze waarop het bisdom Breda door de tijd heen telkens heeft gezocht het

sociale beleid vorm te geven. In steeds nieuwe situaties zijn steeds nieuwe wegen gezocht.

Tot slot reflecteerde drs. H. Kampert, medewerker van de Pastorale Dienstverlening van het bisdom, op de betekenis van het *Compendium* voor de concrete werkzaamheden van de pastorale dienstverlening en de pastorale praktijk.

In deze uitgave vindt u hun bijdragen.

We sluiten dit voorwoord graag af met het citaat van paus Benedictus XVI, waarmee Steenvoorde zijn inleiding eindigde. Dat het zo het motto van deze uitgave mag vormen:

“De Kerk bidt niet enkel ‘geef ons heden ons dagelijks brood’, maar engageert zich ook met alle middelen om naar het voorbeeld van de Heer de vijf broden en de twee vissen door tal van initiatieven te vermenigvuldigen, opdat iedereen zou hebben wat hij nodig heeft om te leven.”¹

¹ On Daily Bread: "He Became Our Food to Give Us Life", 25 mei 2008 (Zenit) <http://www.zenit.org/article-22689?1=english>

Het Compendium van de sociale leer van de Kerk

Mr. dr. R. Steenwoorde

Katholiek Netwerk, 's-Hertogenbosch

Von Hügel instituut, St. Edmunds college, Universiteit van Cambridge

1232 voetnoten, 551 bladzijden, 346 pagina's tekst, 7 vergaderingen, 4 vieringen in het weekend, 3 uitvaarten, een aantal huisbezoeken, een doopgesprek, een ruzie in het dames- en herenkoor, het schrijven van een overweging en boodschappen doen.

Zo schat ik ongeveer de spanning in die u voelt bij het zien van het *Compendium van de sociale leer van de Kerk*.² Het is een mooi boekje. Er staan ongetwijfeld inspirerende en belangrijke dingen in. En natuurlijk wilt u het best mee naar huis nemen. Maar eigenlijk wilt u maar twee dingen van mij weten. Kort en goed: waar gaat het over; en nog belangrijker, wat heb ik er concreet aan?

Ik zal proberen deze twee vragen te beantwoorden. En ik weet dat voor drukbezette mensen het adagium geldt, hoe concreter, hoe beter. Toch is het eerst van belang om te kijken naar wat het Compendium is en waar het over gaat. Daarna zal ik een aantal aanzetten proberen te geven hoe het Compendium een plaats kan hebben in de hectische praktijk van het dagelijkse pastoraat.

Oorsprong

Vanaf het begin van de Kerk hebben christenen duidelijk gemaakt dat de navolging van Christus niet alleen bestaat uit het vieren van de sacramenten maar ook uit een beker water, een warm bad, een bord soep of een wollen trui voor de

² Pauselijke Raad voor Rechtvaardigheid en Vrede, *Compendium van de sociale leer van de Kerk*, Brussel: Licap 2008.

minsten van onze broeders en zusters.³ Vanaf de 19^e eeuw zien we dat de Kerk zich niet alleen druk maakt over de zorg over al die mensen die buiten boord dreigen te vallen, maar ook pogingen onderneemt om te onderzoeken en uit te leggen waarom mensen arm zijn en worden uitgesloten, en wat daar tegen gedaan zou moeten worden door de kerkleiders en maatschappelijk verantwoordelijke gelovigen. Dit leidde tot de oprichting van katholieke vakbonden, ziekenhuizen, scholen, politieke partijen etc.

Ook de paus liet zich niet onbetuigd. In 1891 verscheen de eerste sociale encycliciek, *Rerum Novarum*. Er was in die tijd nog veel wantrouwen ten opzichte van zo'n openlijk sociale betrokkenheid van de Kerk. Veel lokale kerkleiders wilden er niet aan. Anderen, zoals de Engelse kardinaal Manning, waren kort daarvoor al zo radicaal om desnoods de bouw van een nieuwe kathedraal stop te zetten en de financiële middelen in te zetten voor de bestrijding van armoede onder de Ierse havenarbeiders in Londen.

Pas met de tweede encycliciek over de sociale leer, in 1931, van paus Pius XI, dringt het besef door dat de sociale leer van de Kerk een blijvertje is. Vanaf die tijd verschijnen er met een zekere regelmaat encyclieken over de sociale leer van de Kerk. Na het Tweede Vaticaans Concilie wordt deze stroom van documenten aangevuld met verklaringen van bisschoppenconferenties, en het werk van leken. Samen vormt dit de traditie van het Katholiek Sociaal Denken. Centraal in deze levende traditie staan de thema's menselijke waardigheid, solidariteit, subsidiariteit, bonum commune, gerechtigheid, de voorkeursoptie voor de armen, vrede.

³ Matt. 25, 31-46.

Waarom een Compendium?

Meer dan 120 jaar aan documenten en concrete ervaringen is bijna niet te overzien. Waar begin je te lezen? In 1999 gaf paus Johannes Paulus II daarom de pauselijke commissie *Justitia et Pax* de opdracht om een compendium van de sociale leer samen te stellen. Dit verscheen dan uiteindelijk in 2004. Daarmee is het Compendium zeker niet het laatste woord over de sociale leer. De katholieke sociale leer is een bouwswerf waar het werk constant doorgaat. De twee encyclieken⁴ van paus Benedictus XVI hebben de zaken al weer verder gebracht, en er is een nieuwe sociale encycliek op komst. Daarnaast heeft paus Benedictus heel duidelijk oog en hart voor de zorg om het milieu en klimaatverandering, wat in het Compendium veel minder is terug te vinden.

Sociale handelen moet geloofwaardig zijn

Met deze korte toelichting over de katholieke sociale leer wordt het nu eens tijd om te kijken naar de inhoud van het Compendium. Daarbij past nog een kleine kanttekening. De sociale leer van de Kerk is er voor pastores en leken. Gelovigen, zo zegt het Compendium, kunnen namelijk niet twee levens tegelijk leiden, aan de ene kant een geestelijk leven met zijn eigen condities en aan de andere kant een wereldlijk leven in gezin, beroep of samenleving. Het evangelie werpt licht op de sociale en publieke dimensie van het bestaan en op haar beurt openbaart deze sociale dimensie de onbeperkte potenties van een verlost bestaan (nr. 526). Sociale betrokkenheid is niet alleen een instrument van evangelisatie of een gevolg daarvan. Zij is evangelisatie.

⁴ *Deus Caritas Est* (2005), *Spe Salvi* (2007).

Verkondiging is onmogelijk zonder het getuigenis dat de heilige Geest bewerkt in het sociale handelen van alle gelovigen (nr. 525). Of, in andere woorden: naastenliefde heeft een sociaal en politiek gezicht. In het sociale openbaart en bewijst zich de authenticiteit van religieuze innerlijkheid, van spiritualiteit. In het sociale engagement staat de geloofwaardigheid van evangelisatie op het spel.⁵ Zijn wij mensen uit een stuk?

Menselijke waardigheid

Centraal uitgangspunt van het Compendium is de menselijke waardigheid. Op grond van het evangelie geloven wij dat ieder mens een waardigheid heeft als beeld en gelijkenis van God. In armoede en ellende, bij onrechtvaardige machtsuitoefening, in onschuldig lijden, in elke woestijn is de menselijkheid van de mens en diens waardigheid het laatste wat rest en onschendbaar. De waardigheid van de mens staat bovendien voor het vermogen van ieder individu tot vrije zelfbeschikking, zelfontplooiing en het dragen van verantwoordelijkheid voor zichzelf en het algemeen welzijn van iedereen.

Vanuit dat uitgangspunt komen in het Compendium zowat alle belangrijke thema's en principes van de sociale leer van de Kerk aan bod. Sommigen zijn zo radicaal, bijvoorbeeld over het universeel eigendom van alle goederen, dat de uitspraken van bisschop Muskens over het stelen van een brood nog voorzichtig lijken. En zo laat het Compendium op allerlei terreinen zien hoe de waardigheid van de persoon en haar of zijn roeping tot gemeenschappelijk samenleven in een brede diversiteit van maatschappelijk sectoren als gezin,

⁵ Hulshof 2005, pp. 45-46.

werk, economie, politiek, internationale vraagstukken, milieu en vrede vorm kan krijgen. Het is daarmee een bijzonder waardevol document.

Enige kanttekeningen

Dat wil nog niet zeggen dat er geen kritiek op het Compendium mogelijk zou kunnen zijn. Laat ik vier punten noemen.⁶ Ten eerste is het duidelijk een tijdsdocument. Na de Bijbel en de het Tweede Vaticaans Concilie wordt Paus Johannes Paulus II het meest geciteerd. Ten tweede is het ook een plaatsgebonden document. De bronnen zijn allemaal Romeins, regionale en lokale bisschoppenconferenties komen niet aan het woord, leken ook niet. Dit is met name zorgelijk, omdat hiermee vooral de stem uit het Zuiden ontbreekt. Ten derde, je moet wel iets weten van ‘Byzantijnse oorkondeleer’ om te snappen wat er op sommige plaatsen gezegd wordt, of juist niet gezegd wordt. Er blijkt weinig van de enorme worsteling die het de Kerk gekost heeft om tot helderheid te komen over zaken als slavernij, mensenrechten, verhouding Kerk en staat, godsdienstvrijheid of de gelijkheid van man en vrouw. Tenslotte is er de spanning tussen naastenliefde en sociale gerechtigheid. Zo gaan er twee paragrafen over de sociale rechtvaardigheid en 25 bladzijden over het gezin...

Het Compendium en de praktijk

Desalniettemin is het een belangrijk document. En ik ben blij dat bisschop Van den Hende het zo’n prominente plaats heeft gegeven in zijn Pinksterbrief van 2008. En dat brengt mij bij het laatste onderdeel van mijn verhaal. Wat kunnen

⁶ Ontleend aan lezing door prof. J. Verstraeten (KU Leuven) tijdens de presentatie van het *Compendium voor de sociale leer van de Kerk* in Tilburg op 29 februari 2008 tijdens de VKMO/Katholieknetwerk, SRKK & Thijmgenootschap conferentie ‘Zegepraal der gewetenlozen?’

we met het Compendium in ons bisdom van Breda? Wat heeft u er aan in de concrete pastorale praktijk van alle dag?

Het meest voor de hand liggende is misschien om het Compendium te geven aan de werkgroep diaconie. Maar daar zal zo'n dik boek snel naar de boekenplank verdwijnen. Mensen die zich inzetten voor diaconie, hebben meestal weinig geduld met pakken papier. En zeker niet met de soms hoog theologische taal waarin het Compendium zaken bespreekt. En misschien heeft u wel helemaal geen werkgroep diaconie (of MOV-groep). Maar zo makkelijk komt u er niet mee weg. Laat ik u wat uitdagen.

Ten eerste kan het Compendium u helpen bij de voorbereiding van uw overdenkingen en preken. Soms gebeuren er zaken in de samenleving waar we als Kerk niet omheen kunnen, omdat ze ons allemaal aan gaan. Dat kan internationaal zijn, nationaal, of lokaal. Het is soms moeilijk om die zaken te duiden in het licht van het evangelie. Dankzij het uitgebreide register achterin het Compendium kunnen we snel zien hoe actuele vraagstukken binnen de sociale leer vanuit het evangelie en de traditie geduid kunnen worden. Dit voorkomt dat we het wiel zelf proberen uit te vinden, en kunnen we tegelijkertijd een inhoudelijke concretisering en praktische verdieping aanbrengen. Kort en goed, het Compendium kan helpen om te laten zien hoe het luisteren naar Gods Woord en het vieren van de sacramenten, ook iets zegt over de rest van de dag die daar op volgt.

Ten tweede vraagt het Compendium om een handelen uit één stuk. Practice what you preach. Hoe kunnen we spreken

over naastenliefde en sociale rechtvaardigheid als we daar zelf niet het goede voorbeeld in geven? Waar staan we als lokale gemeenschap als het gaat om eerlijke handel? Schenken we eerlijke koffie en thee? En dan niet alleen op kantoor, maar ook thuis? En kom niet aan dat het niet lekker smaakt. Die tijd hebben we gehad. Inmiddels is de kwaliteit enorm verbeterd en heeft bijna iedere supermarkt wel een aantal fair trade producten in huis. En er is veel meer in de handel gekomen. Het bewust worden en bewust maken van mensen van hun koopgedrag kan een concrete vertaling van het evangelie zijn, door aandacht te vragen voor de mogelijke slachtoffers van hun koopgedrag; de kinderarbeid, het milieu, de toekomst van hun kleinkinderen.

Ten derde kan de oproep van het Compendium ook concreet gestalte krijgen als we nadenken over de toekomst van kerkgebouwen. Als we gaan verbouwen, hoe zit het dan met duurzaam verbouwen, schone verf, zonnepanelen op het dak, spaarlampen, grijswater toiletten, dubbel glas? Het zijn aan de ene kant hele praktische zaken, maar aan de andere kant ook hele profetische symbolen. Niet voor niets wordt het dak van de grootste audiëntiezaal van Vaticaanstad binnenkort bekleed met zonnepanelen. In Engeland bestaat er een heel netwerk van eco-congregations, parochies die bewust streven naar een duurzaam bestaan, dus duurzaam verbouwen, maar ook duurzaam kantoor voeren, hybride auto's rijden en zo laten zien dat eerbied en verantwoordelijkheid voor Gods schepping geen loze kreten zijn. Ten vierde houdt het Compendium ons een spiegel voor als we bidden. Bidden we als gemeenschap en persoonlijk voor de dingen die om ons heen belangrijk zijn? Bidden we voor actuele vraagstukken en hoe dan? Hoe stellen we prioriteiten?

Evangelie, eucharistie en concreet handelen

Tenslotte, de katholieke sociale traditie vraagt ons om in iedere tijd en op iedere plaats het evangelie en de eucharistie concreet handen en voeten te geven. Paus Benedictus zei daarover onlangs het volgende:

“De eucharistie is de leerschool van de liefde en van de solidariteit. Wie zich voedt met het brood van Christus kan niet onverschillig blijven tegenover hen die het dagelijks brood moeten missen.”

“De Kerk bidt niet enkel ‘geef ons heden ons dagelijks brood’ maar engageert zich ook met alle middelen om naar het voorbeeld van de Heer de vijf broden en de twee vissen door tal van initiatieven te vermenigvuldigen, opdat iedereen zou hebben wat hij nodig heeft om te leven.”⁷

Conclusie: een kompas voor onderweg

Het Compendium is hierbij een belangrijk naslagwerk en een kompas. Maar het bevat geen pasklare antwoorden. Die moeten we iedere keer weer zelf geven. Daarmee worden we uitgedaagd om daadwerkelijk het evangelie voor te leven en mensen uit één stuk te zijn: mensen die handelen in de Geest van Naastenliefde, geraakt door de persoon van Jezus in het evangelie en het sacrament, gericht in woord, daad en gebed tot de Vader.

⁷ RKnieuws.net 2 juni 2008 <http://www.rorate.com/nws.php?id=46286>

Sociaal beleid

H.C.A. Ernst, bisschop

Het bisdom van Breda heeft een traditie van sociaal beleid. Sinds de oprichting van het bisdom in 1853 werd naast verkondiging, liturgie en pastorale zorg ook armenzorg al door de eerste bisschop, Joannes van Hooydonk ter hand genomen en het werd ook in eigen hand en verantwoordelijkheid gehouden in een plaatselijk parochieel kerkbestuur en armbestuur. Het reglement voor het armbestuur dateert van 1855. Naar aanleiding van de latere verbreding en verdieping van de sociale zorg in de samenleving en in de Kerk werd het parochiële armbestuur vervangen door de parochiële caritasinstelling en werd hiervoor in 1964 één landelijk reglement vastgesteld. Zo werd bij de opbouw van het Maatschappelijk Werk in Sociaal Charitatieve Centra een aandeel eigen financiering vanuit de caritasinstellingen verzekerd.

Na de Tweede Wereldoorlog heeft zich in het bisdom van Breda ook een eigen beleid gevormd op sociaal terrein. Onder verantwoordelijkheid van bisschop Joseph Baeten heeft de Bredase priester Gerrit de Vet een nieuwe tak van pastorale en sociale zorg ontworpen en ontwikkeld, aanvankelijk Bedrijfsapostolaat geheten. Vanuit het inzicht, dat de parochiële pastorale zorg geen toegang had tot de mensen in het bedrijfsleven, werden voor de behartiging van geloof en ethiek in het bedrijfsleven bedrijfsaalmoezeniers aangesteld, die bedrijf- en huisbezoek deden, in groepsverband catechetisch en liturgisch werkzaam waren en persoonlijke zorg op zich namen voor mensen vanuit

contacten in bedrijfsverband.

Later zelf bisschop van Breda geworden, van 1962 tot 1967, heeft hij dit bedrijfsapostolaat geconsolideerd. Als bisschop heeft hij ook het initiatief genomen tot een belangrijke verandering in het pastoraal en sociaal beleid van de bisschoppenconferentie. De bisschoppen hadden aan hun gelovigen verboden om lid te zijn van de socialistische vakbond NVV. Reden hiervoor was de ervaring van ontkerstening in het socialistische milieu. De bisschoppen verbonden met hun verbod: weigering van de sacramenten en kerkelijke begrafenis aan katholieke leden. Dit standpunt was nog gehandhaafd in het Bisschoppelijk Mandement 1954. Als aalmoezenier van het bedrijfsapostolaat had bisschop De Vet ondervonden, hoezeer deze sancties katholieke arbeiders vervreemdden van Kerk en geloof. Hij wist in de bisschoppenconferentie te bereiken, dat zij werden opgeheven. Kort voor zijn dood heeft hij nog een pleidooi gehouden voor een Kerk van uitnodiging.

In de jaren waarin ik zelf het bisdom van Breda bestuurd heb, van 1967 tot 1994, is het eigen pastoraat in het milieu van de industrie ook in zijn spreiding over het gebied van het bisdom in stand gebleven. Het kreeg wel voornamelijk een diaconaal karakter en de naam veranderde. Het werd Industripastoraat genoemd en later Arbeidspastoraat. Dit laatste hing samen met de gang van zaken in de industrie, waarin veel sluiting van bedrijven voorkwam en de werkers in het bedrijfspastoraat te doen kregen met massaal ontslag van werknemers en blijvende baanloosheid. In de praktijk kwam het arbeidspastoraat dicht in de buurt van vakbondswerk. In de economie kwam er naast de industriële productie een grote uitbreiding van de dienstensector, waar

de toegang tot het werkveld moeilijker werd dan bij de industrie. Naar aanleiding van veel problematiek in de agrarische sector is ook deze sector aandachtsgebied geworden van het arbeidspastoraat.

In de jaren waarin ik bisschop van Breda ben geweest is er nog een andere pastorale functie op sociaal gebied ontstaan en ontwikkeld: de werker of werkster voor Kerk en samenleving.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw is in ons land een breed netwerk tot stand gekomen, waarin de mensen in de burgerlijke samenleving middels eigen verbanden gingen deelnemen aan de samenleving en tegelijk zelf naar emancipatie streefden. De eigen verbanden konden een confessioneel karakter hebben, protestant of katholiek, of levensbeschouwelijk, zoals socialistisch. Men is deze verbanden zuilen gaan noemen en men is gaan spreken van een verzuilde samenleving, omdat de eigen en gezamenlijke verantwoordelijkheid van burgers voor de gang van zaken in de samenleving - de functie die tegenwoordig als civil society wordt aangeduid - vooral in deze verbanden werd uitgeoefend. Op deze wijze was de Kerk actief in de samenleving aanwezig. In de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw zijn de zuilen veelal, met enkele uitzonderingen, school en KRO bijvoorbeeld, afgebroken. Dit gebeurde omdat de emancipatiedoelinden van verschillende bevolkingsgroepen bereikt waren en de confessionele en levensbeschouwelijke interesse in de geledingen van de samenleving verzwakt was.

Bij het verdwijnen van de levensbeschouwelijke verbanden in

de samenleving zijn wij ertoe gekomen om in de pastorale arbeid van de Kerk een specialisme in te voeren op het gebied van Kerk en samenleving. De opzet was om vanuit een bovenparochieel niveau ondersteuning te geven aan parochiële werkers, zowel aan professionele werkers als aan vrijwilligers, op het gebied van Kerk en samenleving. Om hieraan een breder draagvlak te geven is in 1990 een Raad voor Diaconie in het bisdom van Breda opgericht en is, na raadpleging van de caritasinstellingen, een financieringsregeling vastgesteld om dekenale werkers op het terrein van Kerk en samenleving te kunnen financieren.

Bisschop Martinus Muskens, bisschop van Breda van 1994 tot 2007, heeft op heel eigen wijze een sociaal pastoraal beleid gevoerd. Gevoelig voor wat zich in de samenleving en in de landspolitiek afspeelde, heeft hij zich menigmaal met gebruikmaking van de massacommunicatiemedia persoonlijk tot de publieke opinie gericht met markante uitspraken en sprekende gestes. Zo heeft hij de ogen van velen geopend voor de samenhang van geloof en verantwoordelijkheid en heeft hij de Kerk in samenleving en politiek aanwezig doen voelen. Bij zijn publiek optreden verwees hij naar het arbeidspastoraat en de dienst Kerk en samenleving als bronnen van informatie.

Nadenkend over het verband van geloof en sociale verantwoordelijkheid, word ik erg aangesproken door een woord van Jezus. Toen Hij zijn leerlingen op hun verzoek leerde hoe zij moesten bidden, liet Hij hen aan de Vader in de hemel vragen: vergeef ons onze schulden, zoals ook wij hebben vergeven wie schulden heeft bij ons (Matteüs 6, 9-13). In het evangelie volgens Matteüs, wordt dit samenhangen

nog geaccentueerd door een toevoeging: wie niet vergeeft, krijgt geen vergeving (Matteüs 6, 14-15) en door een verhaal over een man die na kwijtschelding van een grote schuld een kleine schuld van een ander opeiste en daarom achteraf veroordeeld werd tot het terugbetalen van zijn eigen schuld (Matteüs 18, 21-35). In de bede van het Onze Vader spreekt Jezus een principiële binding uit tussen wat mensen in geloof van God vragen en verwachten en wat zij zelf in verantwoordelijkheid aan medemensen doen. Dit geldt op alle levensterreinen (Vgl. Matteüs 5, 7; 43-48; 7, 1-2).

Het principieel ineenzijn van in geloof vragen aan God en van God verwachten met in verantwoordelijkheid aan mensen doen, geeft - denk ik - een beeld van de menselijke waardigheid naar christelijk inzicht. De richting van het menselijk handelen wordt hierin ontleend aan wat God blijkens de Openbaring aan mensen doet en de mens komt zo in gelijke richting van handelen met God tot het ware menszijn. De volle realisering hiervan is gegeven in Jezus, de Christus in Wie Gods Woord is mens geworden.

De spreiding van werkers in het arbeidspastoraat en in de dienst van Kerk en samenleving in het gebied van het bisdom is verloren gegaan door een personeelsstop, waartoe de leiding van het bisdom zich gedwongen zag. Beseffend, dat het werk ter plekke, waar het leven zich afspeelt, moet worden uitgevoerd, wordt dan de vraag, hoe de nodige ondersteuning kan worden verzekerd, zodat de aandacht voor het sociaal beleid niet verloren gaat en de specifieke kunde, die voor dit werk nodig is, verworven wordt en behouden blijft.

Hierbij kreeg ik de volgende idee. We kennen in het bisdom

een geleidelijke en gelukkige ontwikkeling van het ambt van diaken. Hieromtrent is in het bisdom een keuze gemaakt. De ontwikkeling van het ambt van diaken is gezocht onder pastoraal werkers die, hiertoe opgeleid, al pastoraal werk uitoefenden. Om opleiding hiertoe op het gewenste niveau aan te bieden is de Priesteropleiding Bovendonk in 2001 uitgebreid tot de Priester- en diakenopleiding Bovendonk. Wanneer deze ontwikkeling van het ambt van diaken in het bisdom zich in de komende tijd voortzet, zal het mogelijk zijn om in elke regionale eenheid, die uit de vroegere plaatselijke parochies is of wordt opgebouwd, naast de priester in het pastorale team ook een diaken aan te stellen. Kan dan van de diaken worden verwacht dat hij, in samenhang met zijn taak van verkondiging en zijn liturgische taak, vanuit aandacht voor noden van mensen en kunde op sociaal terrein, ondersteuning geeft aan plaatselijke werkers om in hun werk geloof en sociale verantwoordelijkheid bijeen te houden? Kan hij een intermediair zijn, waarlangs de kerkelijke basis en het specialisme van Kerk en bedrijf en van Kerk en samenleving elkaar kunnen bereiken?

Moge de sociale traditie, die het bisdom van Breda op zo verschillende wijze heeft te zien gegeven, ook haar weg naar de toekomst vinden.

Het Compendium en de pastorale praktijk

Drs. H. Kampert, pastorale dienstverlening bisdom Breda

Opmerking vooraf: ik wil vanuit mijn werk als arbeidspastor iets zeggen over het Compendium. Ik geef dus maar één plaatje. Dat is de beperking van mijn verhaal.

Toen ik in het kader van deze lezing het Compendium ging bestuderen, bladerde ik door het trefwoordenregister. Ik vond daar het thema ‘parochie’ niet. Wat ik wel vond was het trefwoord ‘pastoraal’. Dit trefwoord verwijst onder andere naar paragraaf 11. Blijkens deze paragraaf is het Compendium bedoeld om christelijke gemeenschappen te helpen om situaties objectief te analyseren en te verhelderen in het licht van de onveranderlijke woorden van het evangelie en principes voor reflectie, oordeelscriteria en richtlijnen voor actie op te stellen.

Lange tijd heb ik gedacht dat de sociale leer over het arbeidsvraagstuk ging en in het verlengde daarvan over de armoede. Voor een deel is dit waar. Het startpunt van de sociale leer is de encycliek *Rerum Novarum* uit 1891 van paus Leo XIII. Hij spreekt in deze encycliek over de vestiging van een rechtvaardige en sociale ordening. De context van dit spreken is het arbeidersvraagstuk. En het Compendium zegt dan: “Men kan de hele sociale leer zien als een actualisering, verdieping en uitbreiding van de principes die in *Rerum Novarum* zijn neergelegd” (par. 90). Toch voegt het Tweede Vaticaans Concilie hieraan het thema van de globalisering toe. De apostolische brief *Octogesima Adveniens* (1971) behandelt ook het milieuvraagstuk. De encycliek *Laborem*

Exercens (1981) bevat een uitgewerkte theologie en filosofie van de arbeid. Maar met name *Rerum Novarum* had veel invloed op het vroegere arbeidspastoraat, ‘bedrijfsapostolaat’ genoemd.

Het werk van het arbeidspastoraat, vroeger en nu

In 1982 begon ik in het arbeidspastoraat als opvolger van de assumptionist pater Sleutjes. Een van zijn wijze lessen luidde: “Wees attent op degenen met wie je in het bedrijf verder kunt komen. Dit zijn zij, die zich inzetten voor de humanisering van de arbeid.” Hij bezocht bedrijven en voerde individuele gesprekken. Zo kwam hij tot groepsvorming en ontstonden per bedrijf kerngroepen. Deze vormden het gezicht van het bedrijfsapostolaat. Deze groepen kwamen regelmatig bij elkaar en bespraken verschillende onderwerpen uit de bedrijfssituatie. De bedrijfsaalmoezenier reflecteerde daarop vanuit de sociale leer.

Zelf maakte ik nog een staartje van dit vroegere werk mee. Mijn voorganger bracht de laatste mensen uit de kernen bijeen. Dat werd de gespreksgroep. Toen ik begon maakten ongeveer twintig mensen deel uit van die gespreksgroep. Zij waren actief bij bedrijven als Asselbergs en Bruynzeel. We bespraken onderwerpen uit de bedrijfssituatie en later (toen zij met pensioen gingen) uit de samenleving. Zelf leverde ik een input vanuit de sociale leer. Ik heb hierbij veel gehad aan de encyliken van de pausen, maar ook aan brieven van de Nederlandse bisschoppen, zoals de brief *Mens, arbeid en samenleving* (1985).

Het werk van nu van het arbeidspastoraat is opgegaan in de pastorale dienstverlening. Het accent ligt op de ondersteuning van vrijwilligers en pastorale beroepskrachten. Voor hen organiseren we bedrijfsbezoeken waarbinnen in het gesprek vandaag de thematiek van het Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) centraal staat. De Sociaal Economische Raad definieert Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen als: het bewust richten van de ondernemingsactiviteiten op waardecreatie in drie dimensies - Profit, People, Planet - en daarmee op de bijdrage aan de maatschappelijke welvaart op langere termijn. Daarnaast onderhoudt een onderneming een relatie met de verschillende belanghebbenden op basis van doorzichtigheid en dialoog, waarbij antwoord wordt gegeven op gerechtvaardigde vragen uit de maatschappij.

Voor kerken is er dus een gunstige gelegenheid om met bedrijven in gesprek te gaan. De onderneming wil immers een relatie onderhouden met de buitenwereld en erkent dat het in het bedrijfsbeleid niet gaat om winst alleen. Van belang is hier vooral dat de Kerk ook een eigen motivatie heeft om zich betrokken te weten bij de wereld van de arbeid. Deze is vervat in het Compendium. "Arbeid bezit een intrinsieke prioriteit ten opzichte van kapitaal" (par. 277). In paragraaf 338 geeft het Compendium een antwoord op de vraag die bisschop Van den Hende bij een bedrijfsbezoek aan Philips stelde: "Waartoe is een bedrijf op aarde?" (11 juni 2007). In deze paragraaf lezen we: "De onderneming moet zich karakteriseren door de mogelijkheid om het algemeen welzijn van de maatschappij te dienen door de productie van

nuttige goederen en diensten.” En verder: “Naast deze typische economische functie vervult een bedrijf ook een sociale functie door het scheppen van gelegenheid tot ontmoeting, samenwerking en het naar waarde schatten van de capaciteiten van de betrokken personen.”

Bijgevolg is in een onderneming de economische dimensie niet alleen voorwaarde voor economische doelen, maar ook voor sociale en morele doelstellingen die gelijktijdig moeten worden nagestreefd. Ondernemers moeten niet alleen rekening houden met legitieme winst, maar ook het algemeen welzijn verdisconteren (cf. par. 478).

Volgens de sociale leer moet de vrije markt verankerd blijven in zijn ethische objectieven, die de ruimte waarin hij autonoom kan handelen, vrijwaren en adequaat omschrijven (par. 349).

De sociale leer heeft ook het milieu in beeld. “De neiging tot ‘ondoordachte’ exploitatie van de hulpbronnen van de schepping is het resultaat van een lang historisch en cultureel proces [...] Het aspect van verovering en exploitatie van de hulpbronnen is dominant en doordringend geworden, en dit heeft zelfs het punt bereikt waarop het gastvrije aspect van het milieu bedreigd wordt: het milieu als ‘grondstof’ bedreigt het milieu als ‘huis’” (par. 461).

Uit deze teksten blijkt dat de Kerk een eigen motivatie heeft om het gesprek over Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen aan te gaan, met als doel: de versterking van dat proces. En dat laatste is nodig, omdat dit proces van alle kanten wordt aangevochten, zowel vanuit het bedrijfsleven zelf als vanuit de buitenwereld.

Suggesties voor verder gebruik

De beleidsnota van het bisdom van Breda *In de duizend gezichten van Uw volk* roept ons op naaste te worden (par. 12). Hij signaleert dat er behoefte is aan minder markt en meer ethiek (par. 7). Er leeft een verlangen om ons niet meer alleen te laten bepalen door economische dictaten. Het is van belang om, voorafgaand aan de Zondag voor diaconie of bij andere gelegenheden zoals de Vredesweek, de Zondag van de arbeid etc. in parochies zich te bezinnen op samenlevingsvraagstukken. Het Compendium biedt hiervoor stof ter overweging, bijvoorbeeld aan het begin van een vergadering. Ook kan het dan uitstekend dienst bewijzen als naslagwerk.

Daarnaast kan het wenselijk zijn een lesmodule voor vrijwilligers over de sociale leer samen te stellen waarin zowel principes als themata aan bod komen. Ik denk hierbij aan:

- Millenniumdoelen en globalisering. We lezen bijvoorbeeld in paragraaf 310 dat er ook een globalisering nodig is van minimale mensenrechten.
- Verantwoord burgerschap. Dat lees ik in paragraaf 375 en volgende waarin sprake is van een opvoedkundig en cultureel project, juist om de scheefgroei van de economie aan de kaak te stellen.
- Duurzaam handelen. Hierin komen vragen aan bod rond consumptie en een andere omgang met de schepping. In paragraaf 486 en volgende lezen we dat ernstige ecologische problemen vragen om het breken met de consumptielogica en om een andere levensstijl.

Het Compendium geeft principes en handreikingen aan om onze opdracht de naaste van een ander te worden gestalte te geven. Verder beraad is nodig, ter concretisering, en dat kan mogelijk nu al beginnen in de discussie.

Compendium van de sociale leer van de Kerk
Pauselijke Raad voor Rechtvaardigheid en Vrede
ISBN 978-90-6858-782-1

Niet verkrijgbaar in de reguliere boekhandel!

De Nederlandse vertaling van het Compendium (550 blz., € 20,00) is niet verkrijgbaar in de reguliere boekhandel, maar kan worden besteld bij het Secretariaat van de Rooms-katholieke Kerk in Utrecht en bij het bisdom Breda.

Secretariaat RKK
T 030 232 69 09
E bestel@rkk.nl

Bisdom Breda
Veemarktstraat 48, 4811 ZH Breda
T 076 5223444
E secretariaat@bisdombreda.nl

Bestellen kan ook via de webshop op www.bisdombreda.nl.

geloof

 bisdom van breda